

АНОТАЦІЯ

СУЛЯВА О.М. Психомистецьке сценарування модульно-розвивальної взаємодії вчителя та учнів початкової школи. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія. – Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2026.

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне та емпіричне дослідження психомистецького сценарування освітньої взаємодії в умовах модульно-розвивального навчання як виду психодидактичної мислєдїяльності, спрямованої на проєктування, організацію, оцінювання та реалізацію інноваційного освітнього процесу. Обґрунтовано підхід до розуміння освітнього сценарію як психокультурної форми модульно-розвивальної взаємодії, що забезпечує смислотворення, рефлексію, розвиток суб'єктності та ціннісне зростання особистості. На основі ідей модульно-розвивальної системи А. В. Фурмана поглиблено уявлення про психомистецьке сценарування як системоутворювальний компонент взаємодії вчителя й учнів, розкрито його зміст, структуру, функції та умови ефективності.

Описано наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дослідження, зокрема:

уточнено та обґрунтовано:

- психологічний зміст психомистецького сценарування як форми професійної психодидактичної мислєдїяльності;
- уявлення про сценарну природу освітнього процесу як психодидактичного й психомистецького конструкту;
- зміст, структуру та особливості освітнього сценарію як науково-мистецького плану організації модульно-розвивальної взаємодії;
- роль психомистецьких технологій у розвитку особистості та забезпеченні цілісності освітнього процесу;

вперше:

- концептуалізовано психодидактичну експертизу освітніх сценаріїв як систему психологічного дослідження освітнього процесу, що інтегрує

психодидактичний, діяльнісно-логічний, психомистецький і рефлексивно-аналітичний підходи;

- створено авторську модель психодидактичної експертизи освітніх сценаріїв;

- розроблено та апробовано методикку оцінювання імпровізаційності освітньої взаємодії як показника творчо-рефлексивної активності її учасників;

- запропоновано використання есе як інструменту гуманітарної експертизи психомистецького освітнього дійства;

- емпірично доведено системоутворювальну роль психомистецьких сценаріїв у забезпеченні розвивальної взаємодії, смислотворення та психокультурного розвитку особистості;

подальшого розвитку набули:

- положення вітакультурної парадигми освіти щодо організації модульно-розвивальної взаємодії;

- уявлення про освітній процес як психомистецьке дійство, структуроване за принципами драматургії, діалогічності та рефлексивного смислотворення;

- психодидактичні підходи до вивчення інноваційного психологічного клімату, суб'єктності, співтворчості, особистісної креативності та рефлексивності;

- теоретичні засади психології освітньої взаємодії щодо зв'язку між сценарною організацією навчання, смислотворенням і психокультурним розвитком особистості;

- методологічні підходи до аналізу освітнього процесу як системи психодидактичних, соціально-психологічних і культурно-смилових взаємозв'язків.

Теоретичне значення дослідження полягає у збагаченні теорії модульно-розвивального навчання та психодидактичного напрямку досліджень освітньої взаємодії. Результати розширюють уявлення про психомистецьке сценарування як механізм організації освітнього процесу та уточнюють категорійний апарат психодидактики щодо понять «освітній сценарій», «психомистецьке освітнє дійство», «психодидактична експертиза» і «психомистецьке сценарування».

Практичне значення здійсненого пошуку полягає у можливості використання результатів у закладах загальної середньої та післядипломної освіти, підготовці педагогів і психологів, а також у проєктуванні та експертизі освітніх сценаріїв. Авторські методики можуть застосовуватися для оцінювання якості освітнього процесу та вдосконалення педагогічної взаємодії.

У роботі показано, що традиційна класно-урочна система не повною мірою відповідає сучасним запитам щодо розвитку психоемоційної, творчої, рефлексивної та духовної сфер особистості. Обґрунтовано, що альтернативою є модульно-розвивальне навчання А. В. Фурмана, яке реалізує принципи ментальності та духовності, розвитковості та модульності, забезпечує безперервну розвивальну взаємодію учасників навчання.

Теоретичний аналіз засвідчив, що основою дослідження є навчальні проблемні ситуації, діяльнісний підхід, психологія вчинку, психодидактика, теорія модульно-розвивального навчання та вітакультурна парадигма освіти. Доведено, що освітній процес доцільно розглядати як систему взаємодії суб'єктів, у якій навчальний зміст набуває особистісного смислу через діалог, співтворчість, креативність і рефлексію.

Встановлено, що модульно-розвивальна система функціонує як чотириперіодний і дев'ятиетапний цикл паритетної взаємодії, спрямований на інтелектуальний, емоційний, духовний та особистісний розвиток учасників. Кожен цикл реалізується в освітньому, виховному, самореалізаційному, Я-концептуальному та самісно-вчинковому вимірах, забезпечуючи інтеграцію когнітивних, емоційних, ціннісних і самісних складників розвитку.

Обґрунтовано, що психомистецька організація освітнього процесу спирається на драматургійні принципи. Освітня взаємодія розглядається як цілісне дійство, у якому навчально-проблемні та мистецько-конфліктні ситуації постають чинниками пізнавального й особистісного розвитку. Показано, що психомистецькі технології сприяють глибокому привласненню змісту навчання, розвитку рефлексивності, творчої активності та самотворенню особистості.

Поглиблено уявлення про освітній сценарій як науково-мистецький план організації освітнього процесу. Встановлено, що його проєктування охоплює

визначення цілей і структури освітнього циклу та деталізацію змісту кожного мінімодуля. З'ясовано, що сценарій виконує організаційну, смислотворчу, комунікативну, рефлексивну та психокультурну функції.

Емпіричне дослідження ґрунтувалося на багаторакурсній психодидактичній експертизі освітніх сценаріїв. Базу становили авторські сценарії та мініпідручники, результати роботи педагогів-психологів ліцею №157 м. Києва й матеріали експертних спостережень. Поєднання якісних і кількісних методів забезпечило комплексне оцінювання ефективності сценарно організованої взаємодії.

Встановлено, що показники діяльнісно-логічного наповнення, психомистецької реалізації, рефлексивності та інноваційного психологічного клімату на заняттях, побудованих за освітніми сценаріями, статистично значуще вищі, ніж у системі традиційного навчання. Інтегральний психодидактичний показник перевищує аналогічний показник традиційного навчання на 48,2 %, що підтверджено U-критерієм Манна–Вітні $U = 225$; $p < 0,001$.

Доведено, що освітні сценарії забезпечують узгодженість діялісно-логічного, смислотворчого та рефлексивного складників освітнього процесу. Встановлено, що якість розвивальної взаємодії визначається насамперед типом її психодидактичної організації. Отримані результати підтверджують ефективність психомистецького сценарування як засобу розвитку особистості, її самопізнання та відповідального вчинку.

Узагальнені результати дисертації можуть використовуватись у наукових дослідженнях із психології освіти, психодидактики та освітньої інноватики, у системі професійної підготовки й підвищення кваліфікації педагогів, психологів, викладачів закладів вищої освіти, а також у практиці проєктування, експертизи та впровадження освітніх сценаріїв у закладах загальної середньої освіти. Отримані дані можуть бути покладені в основу розроблення навчально-методичних комплексів, програм розвитку рефлексивної компетентності, технологій психомистецької організації освітнього процесу та інструментів моніторингу його психодидактичної ефективності. Результати дослідження

підтверджують перспективність подальшого розвитку психодидактичної теорії освітнього сценарування, удосконалення методів психодидактичної експертизи та вивчення психологічних механізмів інноваційної освітньої діяльності в контексті розвитку суб'єктності, креативності, смислотворення і психокультурного зростання особистості.

Ключові слова: взаємодія (освітня, розвивальна, конфліктна), модульно-розвивальне навчання (модульно-розвивальна система), особистість, психодидактика (психологія навчання), сценарування (психомистецьке, освітнє), розвиток (самореалізація, самоактивність), вчинок (вчинення), мотив (мотивація), діяльність (дія, розроблення, проектування), креативність (інтелект, здібності, креативне мислення), рефлексія (рефлексивність, саморефлексія, саморегуляція), заклади освіти (установи, організації), інноваційні педагогічні підходи, суб'єкти освітньої діяльності (вчитель, учень).

SUMMARY

Suliava O.M. Psycho-Artistic Scenario Design of Modular-Developmental Teacher-Student Interaction in Primary Education. – Qualifying scientific work in manuscript form.

The qualification thesis presents a theoretical and empirical study of psycho-artistic scenario design of educational interaction under conditions of modular-developmental learning as a type of psychodidactic thought-activity aimed at the design, organization, evaluation, and implementation of an innovative educational process. An approach to understanding the educational scenario as a psychocultural form of modular-developmental interaction that facilitates meaning-making, reflection, the development of subjectivity, and the value-based growth of personality is substantiated. Drawing upon the ideas of A. V. Furman's modular-developmental system, the study deepens the understanding of psycho-artistic scenario design as a system-forming component of teacher–student interaction and reveals its content, structure, functions, and conditions of effectiveness.

The scientific novelty, theoretical significance, and practical value of the research findings are characterized by the following achievements.

The following have been specified and substantiated:

- the psychological content of psycho-artistic scenario design as a form of professional psychodidactic thought-activity;
- the conception of the scenario-based nature of the educational process as a psychodidactic and psycho-artistic construct;
- the content, structure, and characteristics of the educational scenario as a scientific-artistic plan for organizing modular-developmental interaction;
- the role of psycho-artistic technologies in personality development and in ensuring the integrity of the educational process.

For the first time:

- psychodidactic expertise of educational scenarios has been conceptualized as a system of psychological investigation of the educational process integrating psychodidactic, activity-logical, psycho-artistic, and reflective-analytical approaches;
- an original model of psychodidactic expertise of educational scenarios has been developed;
- a methodology for assessing the improvisationality of educational interaction as an indicator of the creative-reflective activity of its participants has been designed and validated;
- the use of essays as a tool of humanitarian expertise of psycho-artistic educational performance has been proposed;
- the system-forming role of psycho-artistic scenarios in ensuring developmental interaction, meaning-making, and the psychocultural development of personality has been empirically demonstrated.

The following have received further development:

- the provisions of the vitacultural paradigm of education concerning the organization of modular-developmental interaction;
- conceptions of the educational process as a psycho-artistic performance structured according to the principles of dramaturgy, dialogicity, and reflective meaning-making;
- psychodidactic approaches to studying innovative psychological climate, subjectivity, co-creativity, personal creativity, and reflexivity;

- theoretical foundations of the psychology of educational interaction regarding the relationship between the scenario-based organization of learning, meaning-making, and psychocultural personality development;
- methodological approaches to analyzing the educational process as a system of psychodidactic, socio-psychological, and cultural-semantic interrelations.

The theoretical significance of the study lies in enriching the theory of modular-developmental learning and the psychodidactic field of research on educational interaction. The findings expand the understanding of psycho-artistic scenario design as a mechanism for organizing the educational process and refine the conceptual apparatus of psychodidactics with respect to the notions of “educational scenario,” “psycho-artistic educational performance,” “psychodidactic expertise,” and “psycho-artistic scenario design.”

The practical significance of the study consists in the possibility of applying its findings within general secondary and postgraduate education institutions, in the professional training of teachers and psychologists, and in the design and expertise of educational scenarios. The author’s methodologies may be employed for assessing the quality of the educational process and improving pedagogical interaction.

The study demonstrates that the traditional classroom-lesson system does not fully meet contemporary demands regarding the development of the psycho-emotional, creative, reflective, and spiritual dimensions of personality. It is substantiated that an alternative is A. V. Furman’s modular-developmental learning system, which implements the principles of mentality and spirituality, developmentality and modularity, and ensures continuous developmental interaction among participants in the educational process.

The theoretical analysis showed that the research is grounded in educational problem situations, the activity approach, the psychology of deed, psychodidactics, the theory of modular-developmental learning, and the vitacultural paradigm of education. It is proven that the educational process should be considered a system of interaction among subjects in which educational content acquires personal meaning through dialogue, co-creativity, creativity, and reflection.

It has been established that the modular-developmental system functions as a four-period and nine-stage cycle of parity interaction aimed at the intellectual, emotional, spiritual, and personal development of participants. Each cycle is implemented in educational, formative, self-realizational, self-conceptual, and self-deed dimensions, ensuring the integration of cognitive, emotional, value-based, and self-related components of development.

It is substantiated that the psycho-artistic organization of the educational process is based on dramaturgical principles. Educational interaction is regarded as an integral performance in which educational-problem and artistic-conflict situations serve as factors of cognitive and personal development. Psycho-artistic technologies are shown to facilitate the profound appropriation of educational content, the development of reflexivity and creative activity, and personality self-creation.

The understanding of the educational scenario as a scientific-artistic plan for organizing the educational process has been deepened. It has been established that its design involves defining the goals and structure of the educational cycle and detailing the content of each minimodule. The educational scenario performs organizational, meaning-making, communicative, reflective, and psychocultural functions.

The empirical study was based on a multi-perspective psychodidactic expertise of educational scenarios. The empirical basis included the author's educational scenarios and mini-textbooks, the work results of teacher-psychologists from Kyiv Lyceum No. 157, and materials obtained through expert observation. The combination of qualitative and quantitative methods ensured a comprehensive assessment of the effectiveness of scenario-organized interaction.

It has been established that indicators of activity-logical content, psycho-artistic implementation, reflexivity, and innovative psychological climate in classes conducted according to educational scenarios are statistically significantly higher than those observed within the traditional educational system. The integral psychodidactic indicator exceeds the corresponding indicator of traditional learning by 48.2%, as confirmed by the Mann–Whitney U test ($U = 225$; $p < .001$).

It has been proven that educational scenarios ensure the coherence of the activity-logical, meaning-making, and reflective components of the educational

process. The quality of developmental interaction is determined primarily by the type of its psychodidactic organization. The obtained findings confirm the effectiveness of psycho-artistic scenario design as a means of personality development, self-knowledge, and responsible deed.

The generalized results of the dissertation may be applied in research on educational psychology, psychodidactics, and educational innovation; in the professional training and advanced qualification of teachers, psychologists, and university instructors; as well as in the practice of designing, evaluating, and implementing educational scenarios in general secondary education institutions. The obtained data may serve as a basis for developing educational and methodological complexes, programs for the development of reflective competence, technologies for the psycho-artistic organization of the educational process, and tools for monitoring its psychodidactic effectiveness. The findings confirm the prospects for further development of the psychodidactic theory of educational scenario design, improvement of methods of psychodidactic expertise, and investigation of psychological mechanisms underlying innovative educational activity in the context of the development of subjectivity, creativity, meaning-making, and psychocultural personality growth.

Keywords: interaction (educational, developmental, conflict), modulardevelopmental learning (modular-developmental system), personality, psychodidactics (psychology of learning), scripting (psychoartistic, educational), development (self-realization, self-activity), deed (performing), motive (motivation), activity (act, elaboration, design), creativity (intelligence, abilities, creative thinking), reflection (reflexivity, self-reflection, self-regulation), educational institutions (establishments, organizations), innovative pedagogical approaches, subjects of educational activity (teacher, student).

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Статті у фахових наукових виданнях:

1. Сулява О.М. Проєкт створення психомистецьких сценаріїв модульно-розвивальної взаємодії учасників освітнього процесу. *Психологія і суспільство*. 2022. №2. С.149-159. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2022.02.149>

2. Фурман А.В., Сулява О.М. Евристичний потенціал психомистецьких технологій розвивальної взаємодії вчителя та учнів. *Габітус*. 2026. №83. С.111-121 DOI: <https://doi.org/10.32782/hbts.83.1.19>

3. Сулява О.М. Імпровізація як феномен творчої рефлексії та індикатор розвивальної взаємодії. *Психологія і суспільство*. 2026. №2. С. 111 - 129. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2026.02.111>

Публікації апробаційного характеру:

4. Сулява О. М. Алфавіт від Віт Алфа: модульно-розвивальний підручник з навчання грамоти. 1 клас. Київ : ліцей № 157, 2007. 24 с.

5. Сулява О. М. Їжачок-дошколяр. Зошит з підготовки навичок письма. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2025. 68 с.

6. Сулява О.М. Методологема психологічного обґрунтування навчального процесу як мистецького дійства. *Особистість і суспільство: психосоціальні виміри когнітивної взаємодії*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 30 квітня 2024 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2024. С. 196-201.

7. Сулява О. М. Мрії Маленького Сонечка. Київ : Вольф, 2005. 32 с.

8. Сулява О. М. Подорож у часі та просторі. Мова та мовлення: модульно-розвивальний підручник з української мови. 3 клас. Київ : ліцей № 157, 2018. 38 с.

9. Сулява О. М. Про ворона: модульно-розвивальний підручник з читання. 2 клас. Київ : Ліцей № 157, 2007. 16 с.

10. Сулява О.М. Психолого-педагогічні умови створення позитивного освітнього клімату в початковій школі. *Особистість і суспільство: психосоціальні виміри когнітивної взаємодії* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 3 квітня 2025 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2025. С.115-120.

11. Сулява О.М. Психомистецькі технології взаємодії вчителя та учнів у модульно-розвивальній системі навчання як джерело психодуховної сили. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху*

глобалізації : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 3-4 листопада 2023 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2023. С.124-128.

12. Сулява О.М. Психомистецькі технології як ресурсне джерело психодуховного здоров'я учасників освітнього дійства. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 7 листопада 2025 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2025. С.605-611.

13. Сулява О. М. Родинна скарбниця. Мова та мовлення: модульно-розвивальний підручник з української мови. 2 клас. Київ : ліцей № 157, 2010. 52 с.

14. Сулява О. М. Розмовляю. Читаю. Пишу: комплект з навчання грамоти. 1 клас. 11 зошитів з додатком. Київ : Літерель, 2017. 176 с.

15. Сулява О. М. Ряба курочка: модульно-розвивальний підручник з читання. 2 клас. Київ : Ліцей № 157, 2007. 16 с.

16. Сулява О. М. Чарітам запрошує до гри. Слово. Значення слова: модульно-розвивальний підручник з української мови. 2 клас. 2-ге вид. Київ : Ліцей № 157, 2020. 38 с.

17. Сулява О.М. Як працювати за модульно-розвивальним підручником? *Початкова школа*. 2004. №35 (275). С. 4-10.

18. Фурман А. В., Сулява О.М. Психомистецька організація модульно-розвивального навчального циклу в середній і вищій школі. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 1 листопада 2024 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2024. Том 1. С.145-150.